

Grågäss och andra stora betande fåglar vid Sörfjärden

Handlingsplan 2013

Utgivare: Länsstyrelsen i Södermanlands län
Grafisk form och produktion: Länsstyrelsen i Södermanlands län

© Länsstyrelsen i Södermanlands län
ISSN 1400-0792
Diarienummer 218-2742-2013

Innehåll

Inledning och syfte.....	4
Bakgrund.....	5
Sörfjärden	5
Dagsläget.....	6
Betesskadornas utbredning i tid och rum.....	9
Hittills genomförda förebyggande åtgärder för att förhindra skador på gröda...12	
Påverkan på andra arter.....	14
Referenser och litteratur.....	15
Handlingsplanen 2013.....	16

Inledning och syfte

Grågåspopulationen i området kring Sörfjärden har de senaste decennierna ökat kraftigt och därmed även risken för påverkan på växande gröda. De senaste åren har även andra större betande fåglar, såsom trana, vitkindad gås och sångsvan noterats öka i området. De skador som dessa fåglar kan orsaka för enskilda brukare är inte försumbara. En oro finns att de växande populationerna av framförallt gäss även kan verka negativt på andra arter genom att de påverkar ekosystemet i olika riktningar.

Förändring i fågelpopulationerna och den ökade risken för skador i lantbruket initierade år 2008 bildandet av en arbetsgrupp som tog sig an problematiken kring detta. Arbetsgruppen, i fortsättningen kallat *Grågåsgruppen*, har varit ett nav i det arbete som pågått på flera plan för att förebygga skador orsakade av grågäss, men även andra stora fåglar, och att utvidga kunskapen om dem. Som ett led i arbetet togs en handlingsplan fram – ”*Grågåsen och dess betesskador vid Sörfjärden – Handlingsplan 2010-2012*”. Planen, som antogs av Länsstyrelsen 2010, har varit vägledande i arbetet och har utmynnat i ny kunskap och en begränsning av risken för skador. Inom ramen för den tidigare planen har ett treårigt projekt genomförts som sammanfattats i rapporten ”*Grågäss vid Sörfjärden 2010-2012 – resultat av en inventering och försök med gåsbetesåker*” (Ödman et al 2013).

Resultat och slutsatser från rapporten (Ödman et al 2013) utgör, utöver det som redan fanns i förra planen 2010-2012, den kunskapsbas som kan ligga till grund för en ny reviderade handlingsplan. Ursprungligen avsågs en ny 3 årig plan finnas klar från 2013. På grund av personalvakanser och barnledigheter på Länsstyrelsen har detta arbete inte hunnit fullföljas för beslut om antagande till Viltförvaltningsdelegationens sammanträde 4 juni 2013.

För **2013** föreslår därför Länsstyrelsen att handlingsplanen för hanteringen av problem med grågäss och andra stora betande fåglar vid Sörfjärden skall gälla genom en **i huvudsak förlängning av planen 2010-2012**

Länsstyrelsen avser att fortsätta arbetet med en ny förvaltningsplan för perioden 2014-2016. Ett förslag tas fram som under hösten 2013 och skickas på remiss till alla intressegrupper vid Sörfjärden och diskuteras under hösten vid ”*Grågåsgruppsmöte*” och ”*stormöte*” vid t.ex. Jädersgården. Målsättningen är att till Viltförvaltningsdelegationens sammanträde nov- dec 2013 kunna förelägga handlingsplanen 2014-2016 för fastställelse.

Syftet med rapporten ”Grågäss och andra stora fåglar vid Sörfjärden Handlingsplan 2013” är att:

- stödja det fortsatta arbetet med frågorna kring betande fåglar och skaderisker i jordbruket
- vara ett vägledande dokument för att nå de uppsatta målen
- Vara vägledande för åtgärder som ska sättas in
- Skapa acceptans för fåglarna hos brukare och andra intressen
- Utgöra ett samlat kunskapsdokument för berörda enskilda och organisationer inom olika intresseområden

Denna plan ska vara ett levande dokument och bör därför stämmas av hösten 2013 inför slutarbetet med förslaget till nästa treårsperiods handlingsplan.

Bakgrund

Sörfjärden

Markerna runt Sörfjärden är för jordägarna, arrendatorena och därmed Södermanland ett viktigt jordbrukslandskap med stora arealer produktiva åkermarker och betesmarker.

Samtidigt har Sörfjärden som en av Mälarens innervikar ett stort värde för landskapsbilden

och för den biologiska mångfalden, inte minst för fåglarna.

Sörfjärden har genom beslut av Naturvårdsverket utsetts till ett enligt Ramsarkonventionen internationellt skyddat område tillsammans med Ridö-Sundbyholmsarkipelagens naturreservat och Askövikens naturreservat i Västmanlands län. I Sörfjärden är två naturreservat bildade: Sörfjärdens naturreservat vid Strand och Lindöns

Figur 1. Karta över Sörfjärden, belägen mellan Eskilstuna och Strängnäs

naturreservat. Hela Sörfjärden är registrerat som riksintresse för naturvård och friluftsliv.

Dagsläget

Med ett ökande antal stora betande fåglar ökar risken för skador i jordbruksmark. Det kan röra sig om skördeförluster genom tramp- och betesskador, men även sanitära problem vid ensilageproduktion, orsakad av gässens spillning. Dessa skador är som nämnts, inte försumbara för enskilda brukare. De olika fågelarterna utgör olika skaderisker.

Grågäss

Grågässens årscykel styr var de uppehåller sig, hur de betar sig och i vilka flockstorlekar de uppträder i varje tid: Från att de anländer successivt i februari och mars, genom äggläggning och häckning i mars-maj, till ungomvårdnad och ruggning under tidig sommar samt tillväxt under sensommar och bortflyttning under hösten.

Sörfjärden med kringliggande landskap utnyttjas av grågässen som lokaler för såväl häckning, ruggning och rast under flyttperioderna. I medeltal har under de senaste fem åren ca 3 100 grågäss observerats vid de så kallade septemberräkningarna., vilket motsvarar ca 25 % av det totala antalet i Södermanlands län. Sörfjärden är således en betydelsefull lokal för de grågäss som häckar i eller passerar Södermanland (Ödman 2013).

Fältstationen Rördrommen har organiserat gåsräkningar i samarbete med ornitologiska klubbarna i Eskilstuna och Strängnäs sedan 1994. Räkningen har skett i ett område mellan Björsundsbron i norr och motorvägen i söder samt vägen mellan Kjula och Björsund i väster och vägen mellan Härad och Björsund i öster.

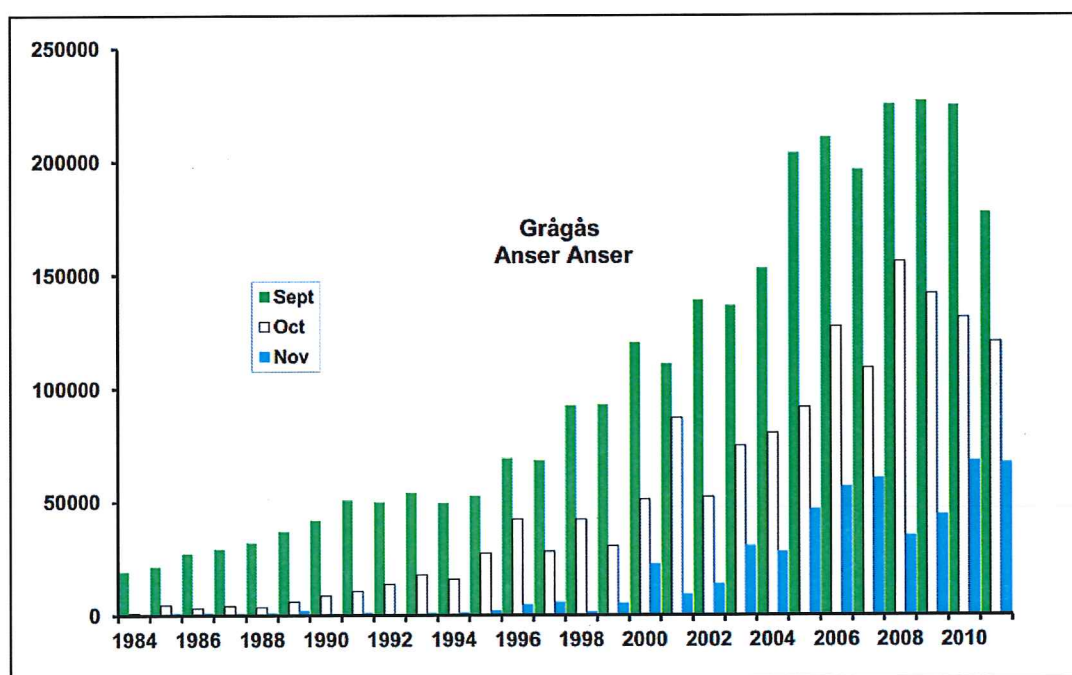
Sedan hösträkningarna började 1994 har en ökning setts de senaste åren. Antalet observerade grågäss vid septemberräkningen år 2012 var 5 000, jämfört med ca 1800 vid starten. Räkningarna har rapporterats till de nationella räkningar som årligen anordnas av Leif Nilsson på Ekologihuset i Lund. De nationella räkningarna har också noterat en populationsökning.

Från och med 2007 organiseras även vårräkningar, dock med ett uppehåll åren 2011 och 2012. Vårräkningarna har skett i mars och maj. Datum för marsräkningen har bestämts av

vårens ankomst. Majräkningarna har inriktats på i huvudsak icke häckande gäss. Utifrån dessa räkningar kan det på goda grunder antas att vi har cirka 175 par grågäss häckande i Sörfjärdsområdet (Ödman, 2013). Mellanskillnaden mellan mars- och majräkningarna är cirka 200 fåglar vilket skulle leda till ovanstående siffror. Under åren 2011 och 2012 genomfördes endast marsräkningen varför ingen mellanskillnad erhöles.

Det totala beståndet grågäss som kan anses tillhöra Sörfjärden uppskattas till ca 1 100 - 1 500 individer (Ödman 2013).

Det totala antalet observerade grågäss vid höstinventeringar i Sverige framgår av nedanstående diagram.

Antalet inräknade grågäss i Sverige vid höstinventeringarna i Sverige 1984 - 2011 (ur Inventeringar av sjöfåglar, gäss och tranor i Sverige – Årsrapport 2011/2012, Leif Nilsson och Johan Månsson)

Tranor

Trana på Selaön, öster om fjärden, har noterats öka de senaste tre åren i samband med de särskilda inventeringarna som utförts 2010-12 (Ödman muntligt nov 2012). Problemen med flockar av ungtranor, som flyger runt och "bearbetar" nysådda eller nyligen uppväxta jordbruksfält har inte noterats vid Sörfjärden. Detta är ett "problem" i Örebro län vid Kvismaren och till viss del i Vingåker- och Högsjötrakten i västra Södermanland och skulle kunna "spridas" till Sörfjärden. Vid Sörfjärden häckar 10-15 par årligen.

Sångsvanar

Sångsvanens förekomst i landet från att ha varit en sällsynt "Norrlandsfågel" till nutidens stora flyttsamlingar i Mellansverige är en parallell till grågåsens expansion. I Örebro län vid Tysslingen förekommer årligen en massamling av nordflyttande svanar. Mindre flockar förekommer också betande på höstsådda grödor vintertid eller tidig vår i Kiladalen, väster om Nyköping och i övrigt i Södermanland. Vid ogynnsam väderlek med höstgröda på otjälad jord kan svanarnas "trampskador" påverka nästa säsongskörd.

2002 förekom 1 häckning i Örsundet i Söderfjärden. Häckningsförsök torde ha förekommit på 1990-talet. Sångsvanen häckar i många vattendrag runt omkring Sörfjärden t.ex. Nasen, Bondöknasjön och Öknasjön. Vid gåsräkningarna 2007-2009 växlade antalet observerade sångsvanar mellan 80(mars 2008) och 3 (mars 2009).

Övriga gäss

Kanadagäss

Första häckningen skedde 1965 enligt Lars Broberg. Sparsam häckning sker på öarna i fjärden varje år. Antalet kanadagäss utgör 4-5 % av totala antalet gäss sett på årsbas. Merparten av kanadagässen observeras i nordligaste delen. Det är förmodligen gäss som flyger in till Sörfjärden från de tämligen rikliga bestånden vid Mälaren (Granfjärden).

Sädgås

Förekommer mer eller mindre regelbundet i samband med flyttningen vår och höst. Antalet fåglar varierar från enstaka par till som mest 400 till 500 individer. Förekommer oftast bland eller i anslutning till grågäss, och kan därför förväxlas med densamma.

Fjällgås, spetsbergsgås och bläsgås

Fåtaliga till sällsynta besökare vid Sörfjärden under flyttningstid. Uppträder tillsammans med grågäss.

Vitkindad gås

Arten har ännu inte i större omfattning nått Sörfjärden från sin östliga population i Södermanlands och Stockholms län, men observerades i ett större antal under 2012. Innebär för närvarande ingen negativ påverkan för Sörfjärden, men måste fortsätta att observeras. Arten förekommer i Mariefred och uppges ge sanitära problem på gräsmattor i parkerna runt Gripsholms slott.

Betesskadornas utbredning i tid och rum

För att få en samlad bild av och komma till rätta med skadeproblemen som identifierades i den förra planen har särskilda inventeringsinsatser genomförts under 2010-2012. I rapporten *”Grågäss vid Sörfjärden 2010-2012 – resultat av en inventering och försök med åsbetesåker”* (Ödman et al 2013) står utförliga detaljer om hur, var och när gässen uppträder i landskapet. Här tas i korthet de viktigaste resultaten och slutsatserna upp.

Var och när uppkommer skadorna?

De flesta skadorna av grågäss finns på öppna spannmålsfält inom cirka 1 km radie från Sörfjärden inkl. Barvalappen. Det är framför allt strandnära åkermark på Sörfjärdens västra sida som är särskilt utsatta under vårbruks- och tillväxtperioderna. Åkrar vid Björsund, Brännelund, Kinglöt, Mågla och Barvalappen är sedan tidigare kända uppehålls- och födosökslokaler för grågäss.

Vilken typ av gröda är mest drabbad?

Vete är en vanligt förekommande gröda i området. En stor del av observationerna har därför gjorts på vetefält. Dock är andelen gäss som upphåller sig på vetefält relativt hög, vilket tyder på att gässen föredrar vete. Detta har även visats i andra studier (Johan Månsson 2011). Ingen närmare analys på födopreferens i förhållande till tillgång av de olika grödorna har gjorts vid Sörfjärden.

Skador i vete korn m.m.

Under tidig vår gör fåglarna mest skada på nysådda korn- och vetefält genom att äta upp utsäden (tranor) eller beta av de nyuppkomna plantorna (gäss). Havre och råg verkar fåglarna inte föredra. Skador kan även uppstå genom att de späda plantorna trampas ned. Under

sommaren och hösten händer det ibland att både tranor och gäss trampar ner och äter såväl omogen som mogen säd. Detta kan framför allt vara ett problem när den mogna säden av någon anledning ligger ner, till exempel efter ett kraftigt regn. Fåglarna kan då komma åt sädeskornen genom att landningsplatser skapas i fälten. Under hösten kan fåglarna göra skada på höstsådda grödor. Skadorna liknar dem som förekommer på våren (www.viltskadecenter.se).

Skador på vallodlingar

På vallodlingar kan fåglarna göra två typer av skada i princip under hela säsongen. Dels betar framför allt grågäss ibland ner den odlade grödan väldigt hårt, dels smutsar fåglarnas spillning ner vallarna, vilket kan ge sämre kvalitet på den gröda som tas tillvara som foder. Det finns en oro bland brukare att större mängder spillning i ensileringsprocessen ökar risken för spridning av salmonella och andra sjukdomsalstrande mikroorganismer. Även om man inte hittat någon koppling mellan fåglarnas spillning och salmonella, finns det ändå en allmän risk för försämrade foderhygien och kvalitet (www.viltskadecenter.se).

Skador på potatis

Tranor gör framför allt skada på potatisfält. De rycker upp eller gräver upp sättpotatis, ofta vid födosök av t.ex. daggmask eller insekter. Små nybildade potatisar plockas ibland upp och äts. På hösten bökas potatis upp och även om den inte blir uppäten förstörs den i ljuset (www.viltskadecenter.se).

Skador på andra grödor

Det händer att fåglarna gör skada även på andra grödor. Framför allt under hösten kan de ge sig på morötter, ärtor och sockerbetor. Detta kan lokalt orsaka skador som är dyra att ersätta. Eftersom arealen av dessa grödor generellt är relativt liten, är emellertid problemet totalt sett inte lika omfattande som för spannmål och potatis. Framför allt sångsvanar kan dessutom ibland beta ner höstraps så att det påverkar plantornas tillväxt under påföljande vår. Detta är dock, åtminstone än så länge, ett ganska litet problem totalt sett (www.viltskadecenter.se).

Hur många brukare är årligen drabbade av skador?

Av den enkät som Länsstyrelsen skickade ut till markägare runt Sörfjärden 2011 svarade 18 av 30 tillfrågade. 11 från Eskilstuna-sidan 7 från Strängnäs-sidan. Sammanlagt 13 svar

bedöms komma från brukare med inriktning mot odling av spannmål och baljväxter (höstvete, vårvete, ärter och raps). Av resterande brukare är fyra stycken inriktade mot vallodling och betesmark, medan en driver en golfanläggning som delvis ligger i direkt anslutning till Sörfjärdens strandlinje. Hos 8 av 18 svarande har skador förekommit (under det aktuella året, 2011).

Utifrån enkätsvaren kan skadorna anses ligga på en rimlig nivå för de brukare som varit aktiva med insatser för skrämsel och skyddsjakt. De olika skyddsåtgärder som för närvarande finns tillgängliga, är tillräckliga för att minska eller eliminera skaderiskerna (L. Ödman, Enkät 2011). Framför allt spannmåls- och baljväxtodlingar på Eskilstunasidan av Sörfjärden är mest utsatta för skaderisker. Den känsligaste perioden är under tidig vår. På Strängnässidan är problemen, enligt de markägare som svarat, lindriga och berör främst vallodling och betesmark.

Markägare som rapporterat stora skador eller problem med gåsspillning har inte redovisat åtgärder för att skrämma gässen. För andra brukare med odlingsmark i utsatta lägen har skadorna kunnat elimineras genom stängsling och skrämselåtgärder (ur ”Grågässens påverkan på jordbruket vid Sörfjärden – enkätundersökning 2011” av Lars Ödman 2012)

Hur stor är den beräknade kostnaden för uppkomna skador?

I dagsläget finns inga siffror på kostnaden för skador uppkomna i samband med gässens födosök, rastning, ruggning, häckning kring Sörfjärden. Inga skadeanmälningar har inkommit till länsstyrelsen och inte heller har några ersättningar betalats ut. Däremot har bidrag till förebyggande åtgärder beviljats. Åtgärder har bestått i uppsättning av stängsel mellan strandängar och särskilt utsatta odlingsytor. En höj- och sänkbar grind i ån mynnande i Barvalappen, som utgör ett av Sörfjärdens tillflöden har monterats som ett komplement till stängslingen på land. Även medel för att avsätta en gäsbetesåker samt förordna en skrämselkonsulent har beviljats.

Bidrag (viltskademedel, skötsel av naturreservat) till förebyggande åtgärder vid Sörfjärden

Barvalappen, stängsel	2006	46 000:- kr
Kinglöt, stängsling	2008	25 000:-kr
Barvalappen, ”gåsgrind”	2009	ca:40 000:-kr
Gäsbetesåker	2010-2012	57 500:-kr/år

Enligt rapporten är grågässens påverkan på jordbruket i landskapet kring Sörfjärden och riskerna för skador fortfarande begränsade och hanterbara med förebyggande åtgärder.

Hittills genomförda förebyggande åtgärder för att förhindra skador på gröda.

En mängd olika åtgärder har använts för att förebygga skada orsakad av framför allt gässen, som varit det största problemet till dags dato. Genom de åtgärder som gjorts under inverkan av den äldre planen har skadorna lokaliserats och åtgärder satts in på vissa lokaler. Därmed att problemen i stor utsträckning begränsats.

Stängsling

Under 2006 och 2007 sattes gåsstängsel upp på en sträcka av cirka 3 kilometer dels norr om Barvalappen dels på Kinglöts mark omedelbart norr om Sörfjärdens naturreservat. Förebilden har hämtats från Tåkern. Resultatet av detta är kraftigt minskade skador på växande grödor förorsakade av icke flygga gäss. Tåkernförebildens är mindre i förhållande till de tidigare använda kycklingnäten. Stängslen sätts en bit utanför elstängslet för att möjliggöra röjning av uppväxande sly och gräs under elstängslen. Stängslen behöver årligt underhåll, med fördel på vårkanten, men i övrigt kräver de få resurser.

Gåshinder

Under 2009 monterades ett gåshinder upp i inloppet till Barvalappen på Husby Enskiftes och Hössåkers mark. Den ersatte ett försök med presenning, som visat sig mindre effektiv. Det finns presenningar kvar i ett par mindre diken, där de verkar fungera. Gåshindret förhindrar att gässen simmar uppför kanalen med gässlingar till spannmålsåkrar och därmed skadar dessa. Effekten har varit i stort sett 100-procentig. Idén har hämtats från Hammarån i Kvismaren, men har modifierats, så att hindret kan hissas upp vintertid eller vid behov av årensning. Still going strong.

Figurer med skrämmande effekt

Under dessa år har försök skett med en mängd olika former av anordningar som t.ex. så kallade "gatupratare", gaskanoner, hulken, drakar, reflekterande bandtejp m.m. Detta är ett

arbetskrävande skydd, som måste varieras ständigt, eftersom gässen lär sig att känna igen figurerna. De behöver därför flyttas efter ganska korta perioder för förnyad effekt.

Gaskanoner är inte tillförlitliga då gässen snabbt vänjer sig vid dessa och till och med kan sitta framför mynningen, när skottet går av, utan att reagera. Att avlossa kraftiga skrämselskott har en god effekt, men resultatet varierar i tid, ibland är gässen tillbaka ett några timmar ibland dröjer det flera dagar.

Vad som är avgörande vid användning av skrämsel är att man tänkt ut något ställe där gässen kan ta sin tillflykt – ett fält där ingen skrämsel eller jakt bedrivs. Då lär sig gässen att de är trygga där men inte på andra ställen. Gåsbetesåker har anlagts och är i gång vid Idö sedan 2010. Resultaten har varit mycket goda, enligt inventeringar.

Vid försök med gåsbetesåker testades samtidigt om särskild födopreferens fanns för cikoria, en ört som tidigare dokumenterats väldigt intressant för gässen..Dock fann man ingen särskild preferens för denna växt där den var inblandad i fröblandningen.

Mycket av skrämseln har utvecklats av länets skrämselkonsulent som har uppdraget av länsstyrelsen. Konsulenten finns tillgänglig för att hjälpa till med förebyggande åtgärder. Han har tillgång till materiel som används direkt eller lånas ut. Att anlita skrämselkonsulenten är gratis för brukaren. Hittills har skrämselkonsulentens tjänster har använts i begränsad omfattning.

Jakt under allmän jakttid

I Södermanlands län gäller följande: Den allmänna jakttiden för grågås är 21 augusti till 31 december. Det samma gäller för kanadagås. Bläsgås, sädgås, trana och sångsvan är fredad. Jakt på gäss kring Sörfjärden bedrivs idag och ska fortsätta bedrivas med högt ställda krav på ansvarsfull förvaltning av en förnyelsebar naturresurs, jaktetik, säkerhet och med hänsyn till att jakten bedrivs i områden med höga naturvärden.

Attityden till utökad jakt är genomgående positiv enligt tidigare nämnd enkätsammanställning (Ödman 2011).

Skyddsjakt

Skyddsjakt på enskilt initiativ efter grågås är sedan 1 juli 2012 tillåtet året runt på fält för att förhindra skada i växande gröda eller sanitär olägenhet. Året-om-skyddsjakt är nytt för grågås, och kommer för kommande år att förenkla för brukare att skydda sina grödor. (d.v.s. utan särskilt tillstånd från Länsstyrelsen). År 2012 gavs tre tillstånd till skyddsjakt utom ordinarie skyddsjakttid. Endast någon enstaka gås fälldes med stöd av dessa tillstånd, enligt återrapporteringarna. Samma tider gäller sedan tidigare för kanadagås. För övriga arter måste tillstånd för skyddsjakt ansökas hos länsstyrelsen.

Skyddsjakten får bedrivas för att skydda fält med oskördad gröda. För grågås och kanadagås gäller detta också där de orsakar sanitär olägenhet.

Skyddsjakt är en verkningsfull skrämselåtgärd om den bedrivs vid upprepade tillfällen.

Fältstationen Rördrommen genomförde tillsammans med Jägareförbundet och Studieförbundet under våren 2009 en kurs i grågåsjakt för intresserade markägare och jägare.

Ammunition med blyhagel är inte tillåten vid jakt inom våtmarker p.g.a. risken för blyförgiftning hos andfåglar. Som våtmark räknas all mark som under någon period av året står under vatten. Strandvallar, sänkor eller odlad mark som översvämmas under vårflödet men är torrlagda under jakttid är således att betrakta som våtmark.

Av samma skäl ska inte slaktrester eller s.k. skrottar som kan innehålla blyhagel eller fragment av annan blyammunition lämnas kvar i naturen eller användas som åtelmaterial p.g.a. risken för sekundär blyförgiftning bland rovfåglar.

Information om jakttider finns på Jägareförbundets hemsida www.jagareforbundet.se. Vi ställer oss bakom Jägareförbundets rekommendationer om jakt med blyfri ammunition och hantering av slaktrester.

Påverkan på andra arter

En ökad population av större betande fåglar kan även innebära förändringar för andra arter i ekosystemet, eftersom förutsättningarna i miljön kan ändras. Vassens utbredning vid Sörfjärden har minskat kraftigt och försvunnit på många ställen av Sörfjärdens vikar sedan början av 1990-talet. Det som hittills tagits i beaktning är andra fågelarters påverkan, vid vassens minskande utbredning på grund av grågåsbetning. I övrigt finns många fler aspekter som bör tas i anseende. T.ex. vegetation och andra djur, som idisslare men även insekter,

småfåglar m.m. Väven av biologisk mångfald är oerhört omfattande och komplex och det finns inte utrymme eller resurser att ta upp alla konsekvenser i denna handlingsplan. Dock vet vi följande:

På olika flygbilder tagna vid 1990-talets början visar det sig att vassen sedan dess på många ställen minskat kraftigt eller helt försvunnit. Det kan inte uteslutas att den ökade grågäsbetningen är en orsak till det urtunnade vassbältet. Vissa arter påverkas negativt av detta. Rördrommen kan inte använda vassbältet med packad fjolårsvass vid födosök. Skäggdopping och sothöns kan påverkas negativt av uppluckrad vass eftersom deras bon inte kan förankras i vassen. Simänder däremot verkar snarare gynnas om gässens vassbete upprätthåller s.k. ”blå bårder”.

Referenser och litteratur

Ödman L, Månsson J, Nilsson L, Wiberg A: *Grågäss vid Sörfjärden. Resultat av inventering och försök med gäsbetesåker 2010*. Viltskadecenter 2010.

Karlsson S: *Grågäsen och dess betesskador vid Sörfjärden. Handlingsplan 2010 – 2012*. Länsstyrelsen i Södermanlands län 2010

Månsson J, m.fl.: *Besiktning av viltskador på gröda - med inriktning på fredade fåglar*. Viltskadecenter 2011

Nilsson L, Månsson J: *Inventering av sjöfåglar, gäss och tranor i Sverige. Årsrapport 2011/2012*. Biologiska institutionen, Lunds universitet 2012.

Ottoson U, Ottvall R, Elmberg J, Green M, Gustafsson R, Haas F, Holmqvist N, Lindström Å, Nilsson L, Svensson M, Tjernberg M: *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*. SOF, Halmstad 2012.

Ödman L, Månsson J, Nilsson L: *Grågäss vid Sörfjärden. Resultat vid inventering och försök med gäsbetesåker 2011*. Viltskadecenter 2011.

Ödman L, Månsson J, Nilsson L: *Grågäss vid Sörfjärden 2010 – 2012. Resultat vid inventeringar och försök med gäsbetesåker*. Viltskadecenter 2013.

Handlingsplanen 2013

FÖRLÄNGNING AV HANDLINGSPLANEN 2010-2012 MED VISSA JUSTERINGAR

1. Mål

Antal grågäss

Vi vill ha en grågåsstam som är acceptabel för den pågående markanvändningen. Idag saknar vi kunskap om relationen mellan skadenivåer och antal gäss men vi avser att utgå från dagens nivå på antalet häckande gäss. Inventeringar 2010-2012 visar att troligen c:a 175 grågåspar häckar årligen. Detta vill vi sätta som mål och lämpligt tak för antalet häckande par under den första plantiden 2010-2012 och 2013. Erfarenheter och inventeringar under denna period får visa om häckningsmålet behöver justeras. Erfarenheter av annat vilts (t.ex. vildsvin) predation eller påverkan på gässen måste också ligga till grund för en sådan framtida bedömning.

På sikt, i kommande handlingsplaner, bör vi sträva efter att finna en målsiffra för totala antalet gäss som vid olika tidpunkter relaterat till vad och var skaderisker kan uppstå vid Sörfjärden.

Skadenivå

Ett mål måste definieras om hur mycket skador som är acceptabelt inom området. Ett förfarande måste utvecklas för att utvärdera var i förhållande till ett sådant skademål som grågåsförekomsten befinner sig.

Betestryck och andra arter

Beträffande andra arter och deras antal kan detta inte presenteras i denna den första handlingsplanen men i kunskapsinsamlingen och inventeringar skall dessa arter noteras.

2. Information och samverkan

Vi har kommit en bra bit på vägen för att kunna upprätthålla en god kommunikation mellan alla parter, som berörs av eller är engagerade för gåsförekomsten vid Sörfjärden – markägare och jordbrukare, andra boende runt Sörfjärden, ornitologer, naturskyddsföreningar och andra ideella föreningar, LRF, Jägarförbundet Sörmland samt länsstyrelsens jakthandläggare och dess naturvårdshandläggare.

Vi har vid de möten som redan förevarit kommit överens om att årligen hålla ett **”stormöte”**, oftast på Jädersgården, där alla brukare och alla boende vid Sörfjärden, alla engagerade ideella föreningar och personer samt personal från myndigheter som har ”något att komma med” bjudits in. Vid detta tillfälle kan redovisning av föregående års gåsförekomst i området, genomförda förebyggande åtgärder för att minska skador på gröda, enskilda iakttagelser av årets skador, aktuella läget för möjligheten att få skadeersättningar, samt idéer och förslag till nya åtgärder diskuteras.

”Syftet med **”stormötet”** är att alla ska kunna få en tydlig bild av vad som händer med gåsförekomsten men även annan fågelförekomst vid och kring Sörfjärden och att vi har ett forum att diskutera hur vi kan gå vidare till gagn för alla parter.

Vid **”stormötena”** har vi också varit överens att bilda en mindre grupp som kan träffas oftare och ”ta tag i” aktuella problem och idéer. Gruppen har ibland kallats för projektgruppen eller

arbetsgruppen för Grågås vid Sörfjärden men på senare tid Grågåsgruppen vid Sörfjärden. I handlingsplanen föreslås att den benämns **Grågåsgruppen vid Sörfjärden eller förkortat Grågåsgruppen** i fortsättningen. I **Grågåsgruppen** finns företrädare för markägarna/brukarna, Fältstationen Rördrommen, ornitologer, SNF-are, LRF, jägarna genom Jägareförbundet Södermanland, Viltskadecenter Grimsö, Länsstyrelsen (jakthandläggare och naturvårdhandläggare.)

Länsstyrelsen bjuder in till **"stormöten"** och kallar till möten med **Grågåsgruppen**. Vid mötena har hitintills länsstyrelsens jakthandläggare ansvarat för ordförandeskapet medan sekreterare och aktiv kommunikatör utåt varit person från Fältstationen Rördrommen. **"Stormötet"** är årligt och Grågåsgruppen har hitintills träffats ett par gånger årligen eller "ad hoc" om det har behövts. Denna fördelning av möten och ansvaret har fungerat bra och föreslås även fungera framöver.

Handlingsplanen förutsätter att **"stormöten"** äger rum årligen så länge intresse för detta föreligger. Handlingsplanen förutsätter att Grågåsgruppen kallas till möten så ofta som behovet av detta föreligger eller är påkallat av någon av parterna i gruppen och åtminstone en gång per år.

Det grundläggande syftet är att *alla parter* skall ha god kännedom och kunskap om samt vara trygga med utvecklingen av fågellivet vid Sörfjärden.

3. Kunskapsinsamling

Det skulle vara bra att kunna hämta så mycket historiskt material som möjligt från rapportsystemet Svalan (Artportalen). Nyligen rapporteras från representant för FSO (Föreningen Sörmlands Ornitologer) att äldre material som berör Sörfjärden har lagts in i rapportsystemet Svalan

Vi behöver göra fler inventeringar. I mitten av april behöver ytterligare en gåsräkning göras utöver de i mars och maj. Förslaget är att majräkningen flyttas till slutet av maj eller början av juni för att eventuellt kunna fånga in de gäss som kommer till Sörfjärden från kringliggande områden för att enbart rugga. För 2013 föreslås räkningar ske 13 mars, 17 april och 29 maj.

Vi behöver ha årliga enkäter till markägarna om upplevda gåsförekomst och eventuella gåsskador:

- * När uppkommer skadorna under året?
- * Var uppkommer skadorna?
- * Är skadorna återkommande på några specifika ställen (problemområden) eller varierar de över landskapet från år till år?
- * Vilken typ av gröda är mest drabbad?
- * Hur ser skadehistoriken ut? Har skadeläget förändrats över åren?
- * Hur många brukare är årligen drabbade av skador?
- * Hur stor är den beräknade kostnaden för uppkomna skador?

Det är önskvärt med samarbete med Viltskadecenter för att om möjligt till Fältstationen Rördrommen förlägga examensarbeten och annan forskning om viltskador av främst gås

(grågås), sångsvan och trana. Vi bör visa intresse att delta i samarbete med andra liknande projekt på andra ställen i Sverige för kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Vi behöver fortlöpande ta del av Viltskadecenters erfarenhet av forskning kring effekterna av skyddsjakt.

4. Dokumentation av antalet häckande grågåspar

Dokumentation eller kvalificerade bedömningar av antalet häckande grågåspar skall årligen ske. Åtminstone vid ett av åren under en treårsperiod skall ske en flygfotodokumentation av grågåsbon liknande den som tidigare genomförts för Sörfjärden och som regelmässigt används vid Hornborgasjön.

5. Åtgärder

Skrämsel

Sedan man satt av lämpliga gåsåkrar behövs en skrämselkonsulent anlitas. Denne ska kunna medverka i att skrämja gässen från oskördade grödor men samtidigt "hjälpa" gässen att hitta till den eller de upplåtna gåsåkrarna. Ett sätt att utveckla skrämselåtgärder är att delta i examensarbeten vid Viltskadecenter och tillsammans med Viltskadecenter prova och utveckla nya metoder med olika former av bulvaner eller andra "skrämmande" anordningar

Jakt under allmän jakttid

De jaktformer som rekommenderas är bulvanjakt med hagelvapen och jakt på stillastående gäss med kulvapen. Flyktskytte på sträckande gäss, som rör sig med 60 - 70 km/tim, skall undvikas p.g.a. risken för skadskjutning och förväxlingsrisk av grågås och andra gåsarter.

Skyddsjakt på grågås och kanadagås

Avsikten med skyddsjakten skall vara att åstadkomma bästa möjliga skrämsleffekt. Skyddsjakten skall inriktas mot icke häckande individer, d.v.s. gäss som ännu inte är könsmogna eller som har misslyckats med häckningen.

Försök bör inledas att söka öka effektiviteten på skyddsjakt. Det finns erfarenhet som tyder på att fåglarna har förmåga att skilja på vad som för dem är farliga respektive ofarliga omständigheter. T.ex. förekomsten av kamouflagenätklädda skjutgömslen kan signalera fara och avhålla dem från att besöka just jordbruksmarker där sådana finns även om de inte är bemannade av jägare. Kunskapen om sådana erfarenheter bör fördjupas och kunna tillämpas för att i högre grad "styra" fåglarna till platser där de kan accepteras av jordbrukaren.

Tidpunkten för skyddsjakt på våren behöver utredas för att ge bättre effekt men förslagsvis som en inledning kunna ske tidigt på våren strax efter gässens ankomst till Sörfjärden.

Det skulle vara av stort värde att få ett mått på effekten av skyddsjakten i förhållande till den arbetsinsats som jägarna utför. Det gäller framförallt för att få ett mått på avskräckningseffekten.

Avsättande av gåsåkrar

Gåsåkrar bör avsättas på lämpliga ställen, som lantbrukare anvisar och kan acceptera samt där Viltskadecenter vidimerar som lämplig lokalisering. Länsstyrelsen ersätter berörd markägare

genom avtal. Det är önskvärt, att man avsätter mark, som antingen ofta skadas eller är svårbrukad. Valet av grödor på åkrarna kan variera mellan olika fält beroende på växtföljd och jordbruksförutsättningar. Det är önskvärt, att man kan kombinera gåsbetesåker med andra miljöåtgärder såsom funktionen att vara näringsfälla i anslutning till vattendrag (diken, bäckar mm) eller uttagen areal när detta så krävs..

Avtal om odling av grödor och avsättning av gåsåkrar är naturligtvis bindande under den överenskomna avtalstiden.

Stängsling av gäss

Behovet av ytterligare stängsling bör ses över. Det gäller främst delarna i Strängnäs kommun. Behövs stängsel även här för att hindra gässlingar från att komma från vassen till betesmarker, vallar och åkrar eller finns andra metoder?

6. Utvärdering

Planen skall för att möjliggöra utvärdering innehålla utvärderingsbara faktorer och uppgifter.

Avstämning bör också ske varje år, åtminstone i början. Senare kan man kanske göra det mer sällan. Viktigt är att Viltskadecenter är engagerat i detta.

Samverkan kunde kanske också ske med någon högskola eller universitet och bli en sorts mall för utvärdering av liknande handlingsplaner inom naturvård eller zoologi.

Handlingsplanen är ett rådgivande dokument som i varje enskilt fall inte är tvingande för någon part utöver särskilt träffade avtal. Planen gäller för 2013. **Därefter skall en utvärdering ske och nytt beslut eller förlängning av handlingsplan tas.** Det finns även utrymme att justera planen under löpandeperioden om detta är uppenbart och finner gehör i Grågåsgruppen.

Planen för 2013 har utarbetats delvis tillsammans med Grågåsgruppen*

Handläggare från Länsstyrelsen har varit Staffan Karlsson och Eleonor Glad.

*I **Grågåsgruppen** ingår företrädare för markägarna/brukarna, Fältstationen Rördrommen, ornitologer genom Ornitologiska Klubben Eskilstuna och Strängnäs Ornitologiska Klubb, SNF genom Eskilstuna Naturskyddsförening och Strängnäs Naturskyddsförening, LRF genom lokalavdelningarna Barva och Kafjärden, jägarna genom Jägareförbundet Södermanland, Viltskadecenter Grimsö samt Länsstyrelsen